

شیخ رزاق کۆمیدی و سالووک

1 - لایه‌نی کۆمیدی شیخ رزاق :

بوو ته پاسپۆرت بۆ تێپه‌رپوون به سه‌ر هه‌موو سنوورێکدا .
کۆنه‌وێستان و ئه‌وانه‌ی له‌به‌ر شه‌رمی هه‌ندێ دارشتن سل
ده‌که‌نه‌وه . یان ئه‌وانه‌ی هه‌ندێ دیمه‌نی سه‌یر دایان
ده‌چله‌کێنی و به‌ جینۆبازی و قسه‌ی بازاری و سه‌راسایانه‌ی
ده‌زانن . ئه‌مانه‌ هه‌ر سه‌یری دێوی دهره‌وه‌ی هه‌ندێ له‌و
شیرانه‌ ده‌که‌ن و هه‌چی تر . .

به‌لام نه‌گه‌ر په‌رده‌ له‌سه‌ر رووه‌ دياره‌که‌ لابده‌ین و زیاتر
لێی بچینه‌ ژوور . ئه‌وسا به‌ دنیای درامانۆستیک ده‌گه‌ین که
هونه‌رمه‌ندێکی شاره‌زا دروستی کردوه . که‌وا که‌سایه‌تی
خۆی تێدا نوواندوه . دراماش دوو جۆره‌: تراجیدی و کۆمیدی .
وه‌نه‌ین هه‌ر ئه‌مرو . گه‌لان نه‌ کۆنه‌وه‌ بایه‌خی گه‌ورده‌یان به‌ هه‌ر
دوولا داوه . قه‌ت وانه‌بووه‌ درامای تراجیدی هه‌لێترین چونکه
باسی پاشاهان و پاله‌وانان و گه‌ورده‌پیاوان ده‌کات و چونکه
مه‌رگه‌سات و شه‌رو شوێر پشان ده‌دات . وه‌ بێن کۆمیدی به‌لاوه
بێن چونکه‌ باسی ره‌مه‌کی مه‌ردوم ده‌کات و گه‌له‌و پێکه‌نین
ده‌گێرته‌وه .

به‌ نموونه‌ له‌ سه‌رده‌می که‌شانه‌وه‌ی یۆنانی دا . سه‌یر
ده‌که‌ی کۆمیدیا لقیکی هه‌ره‌ به‌رز له‌ داری ئه‌ده‌به‌دا .
ئه‌ره‌ستۆس و ئه‌فلاتۆنیس گه‌لێ به‌سه‌ریدا هه‌اتوون و لێی
دوواوون له‌ گه‌ل تراجیدیدا به‌راووردیان بێن کردوه . گه‌لێ
نۆسه‌ری کۆمیدیا نۆوسی وه‌کو ئه‌ره‌ستۆقان تانه‌مرۆش نه‌سه‌ر
ماونه‌ته‌وه .

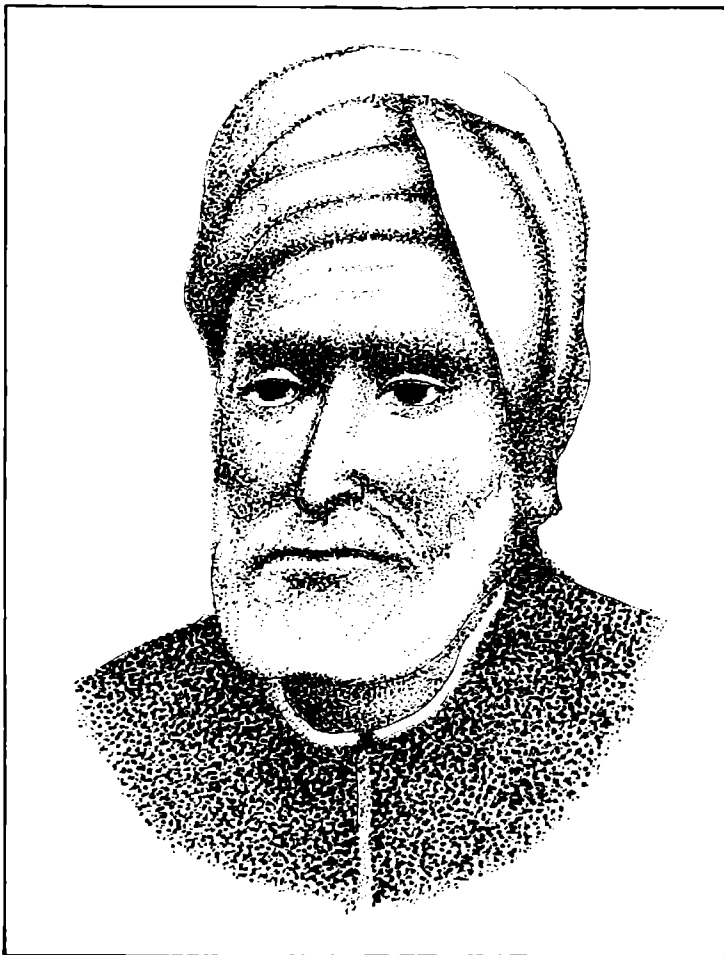
مامۆستا محمد مندور له‌ کتێبی (هونه‌ری شیخ) دا زۆر
باش زوونی ده‌کاته‌وه‌ که‌ بۆچی لایه‌نگه‌ری ئه‌ده‌بی کۆمیدی به‌ .
له‌وه‌وه‌ تێ ده‌گه‌ین که‌ ئه‌گه‌ر تراجیدیا ئه‌ده‌بی تایه‌تی چینیکی
بووبێت . کۆمیدیا هی زۆربه‌ی گه‌ل بووه . ئه‌گه‌ر تراجیدیا
ته‌لار و قه‌لات و مه‌یدانی شه‌رو باره‌گاكان بووبێت ئه‌وا کۆمیدی
چوارچێوه‌که‌ی ناو بازاری ناو شار و دێهات و شوێنه
گه‌لی به‌کانه . گه‌ل به‌ خۆیان و به‌ گه‌رو گه‌رفتو خه‌م و نازاریانه‌وه .

بایه‌خی شیخ رزاق . جگه‌ له‌ لایه‌نه‌ زمانی به‌که‌ی
که‌ تابلۆی به‌ زمانیکی ره‌وان و ساده‌ و خه‌ست شیخه‌ری
دارشتوه . له‌ کێشدا سواری له‌ ده‌ربه‌ریدا لاوچالو له‌ ئامانج
پێکاندا ته‌ر ده‌ست و وه‌لام له‌ مه‌نه . جگه‌ له‌ شاعه‌ریه‌تیکی
هه‌لقه‌لیو بێ گه‌ری . . جگه‌ له‌ مانه‌ به‌ پرۆای من بایه‌خی شیخه‌ری
شیخ رزاق له‌ مه‌ر ئه‌و گیانی رزاق سووکی و قه‌ خۆشانه‌به‌ که
دوو بالی ناوڕیشمینیان به‌ شیخه‌رکان داوه‌ هه‌موو ده‌رگا
په‌نجه‌ره‌به‌کیان له‌ به‌رده‌م کراوه‌ته‌وه‌ به‌ بێن ده‌ستور خواستن
ده‌چنه‌ ژوور ده‌له‌وه .

ئێتر سه‌رکێشی ناچه‌زان و نه‌ خواستی لۆمه‌کاران و
ره‌خه‌نگران سوودی نه‌بووه . له‌مه‌هه‌رێک یان دیوارێکیان له
به‌رده‌م ناو ده‌نگ و به‌رزفیری ئه‌م شیرانه‌دا دروست
نه‌کردوه . واتا ده‌مه‌وی بێته‌ لایه‌نی کۆمیدی له‌ شیخه‌رکاندا

فه‌قی ئه‌مه‌ری خۆدی کرو و دنگ ب بنی پیستریکی
که‌ت . (انا لله و انا اليه راجعون) . سه‌یدا و فه‌قییدی
هه‌ر مانه‌ ن هویفیا بانگی ، نه‌هه‌ری ده‌نگی فه‌قی ته‌یرا و
بانگی نه‌ها ، ، فه‌قیه‌ک ده‌رکه‌ت دیت کو فه‌قی ته‌یرا بی
که‌تی و روح یا دسه‌ردا چویی ، کره‌ هه‌وار و گوت : ب
خۆدی بی مری . .

فه‌قی راکرن چاره‌سه‌ر بڕنه‌ دمه‌رگه‌فتی فه‌ ، سه‌یدا
دیت لیفا کاغه‌زه‌کی یا ژ به‌رویکا وی ده‌رکه‌تییه ، وه‌کی
به‌ری خۆ دای گوت : بابو وه‌لییه‌کی (رب العالمین) فه‌قی
ته‌یرا بی . رابون شویشتن و کفن کرن و ل په‌خ
ده‌ستگرتییا وی فه‌شارتن .

به شتیوه بهك كه نهگەر تراجیدیا ویتنه لایهکی زبان بیت شهوا
 کومیدیا هموو ژبانه . هونهرمه ند ده توانی له ریگهی کومیدیاوه
 نیجگار نزیکترو روونو رهوانتر گیرو گرفته کانی کومهل شی
 بکاته ووه هونهریکی رهسن بهدهست بخت .
 شیخ رهزا دهلن :

بابهندی خه لایق نیسه ته بعم وه کو خه لکی
 بن کولفه تمو رهندمو سه ییاحمو سالووک
 من خواجه یی نه حرارمو نامیزشی دنیا
 هیتشگاهه نه می کردووه ته بهنده یی مهملووک
 وهک لامعی شاعری نی به نیستی له جیهاندا ،
 شمرین سوخنو قابیل و خوش تبعو رهزا سووک

وا دهرده که وئ هر شیخ رهزا خۆی ناماده یی سه کی
 شه خسی سروشتی تیدا بووه بو گرتنی ئەم لایه نه . ته نانهت
 نهگەر دیتنه سهر باسی شهرو شوپو بابته کانی نا کومیدی .
 به ویتشه وه پرشنگی زهرده خهنده یه کی هر پتووه دیاره . نهگەر
 همردووکی تیکهل بهك نه کردیت . له شهری تاله بانیدا باسی
 جرت و فرتی ناغاو چه که زهر دبوونی کویتخاو شهری مام
 زتیوی که متیارو کهرگهس دهکات . له ستایشی کاک نهحمه دی
 شیخدا . دوا دتیری شیمره که ی دیتنه وه سهر دیمه نی خۆی و
 بهراورد له نیوان بهریشانی حالی و شیمری شادی به خسی
 خۆی :

**بهم حاله بهریشانه وه ، باز نه شهه دو بیلا
 شیمرت تهره ب نهنگیزه (رهزا) شاعری چاکی**

ئنجای روانینه شیمری شیخ رهزا بهو چاره که هر
 داشۆرینه و شهیره جوین و قسهی ناشیرین بان لکتیکی دهچیتنه وه
 سهر داوین پیسی و دهگمه نی له په یوه ندی نیرو میتدا . . ئەم
 روانینه پشت کردنه له ههلو مه رجی شیمری کومیدی لای
 شیخ رهزاو نه زانی نی نه و دهوروبهرو مه لبهندی ژبانیه که
 شاعری تیدا ژباوه و شیمره کانی تیدا په روره ده بووه . دهنه
 چۆن پا بهو شوینی شیخ و بنه ماله و دهوله تیکی نیسلامی و
 دهورو بهریکی کۆنه خوازی تهنگه بهر نه مانه نه بوونه ته دیواریک
 له پتیش پتیشکوتنی شیخ له ژبانداو نه بوونه ته هۆی نافه روژو
 خویری کردن و دهرهیتانی لهو بازنه کومه لایه تی به دا که تیتدا
 ژباوه ؟ ئەهی چۆن دهگه یی به پاشاو میرو سه ره لشکرو والی و
 زاناو شیخ و ناوداران و بهم چۆره شیمیرانه پایه ی خۆی
 دهنواند ؟

نهگەر نا چۆن له تهك ئەم چۆره شیمیرانه دا شیمیری
 خواناسی و سیاست بازی و مهزه ب و تاییفه په روره ری و
 شیمیری شانازی دهنووسی و دهیتوانی له نیوان دوو چۆره
 ههلسو کهوتو دهورونو بهرهمندا تهرازوو رابگری
 تو بلجی دامه نی شیمره کانی بهشتی هاوژوو دژ به گیانو
 دل و دهورونی بیس بکات که خۆی گوتووه تی :

زبده ی مه تاعی حیکمه ته ئەم شیمیری کوردی به
 ههزانه بن موبالهغه حهرفی بهگه و ههری
 جامه ی حه یاتی عاریهت کورته زینهار
 ناووده دامه نی مه که بو پتچی میتزه ری

گومانیش له وه دانیه له م (شیمره کوردی به) مه بهسی هموو
 شیمیره کانی به تی به بن ههلبواردن . ههروه کو چۆن زانیویه تی
 دنیا چی به و ژبان له چ ناکوکی بهکو ناتهبایی بهك دایه هه بهم
 چۆره زانیویه تی چی نووسیوه و نه مه تا گرتوویه تی :

من آن قلندر ، آزاده مهره بهم که قلمم

کشیده بهر (به دو نیک) ی جیهانی بوقلمون

لیتره دا ده گهرینهوه سهر گیانی شیخو شیکردنهوهی نهو
دهورو بهردی ژبانی تیدا بردهته سهر . که نه نهجامدا دوو
ریباز دستنیشان ده که بنو ههول دده بن لیبان بکولینهوه :

به کم : دهوری پیکه بن بازی و گالته جاری که نیمه به

به زمه سات ناوی دهبین .

دووم : دهوری سه لووکی که خوی به رندی

قهله ندریشی ناو ده سات .

به نمونه لهو دوو دیره شیرهدا وه سفیکی چاکی جهنگی
دوو کهس ده کا . به تایه تی که مهیدانی شه ره که بیان (شیروانه)
بووه ههلیکی باشی دهست که وتوووه که لهو مه دحو سامی
راستی به دابه زینه زهوی گالتهو به زمی خوی . لیتر سوودی
له وشه که ی شیروانه دیوه کاتیک ده لیب شیر وانه بوو . شیر
وه کو نهو نه بوو . دواپی خه می ده کاتو ژوبال ده خاته نه ستوی
نهو قاسیده ی بوی گیراوه ته وه هه رچی له مه دحو جهنگو
جهنگاوه ران هه لی چنی بوو . هه مووی تیک هه لده وه شینو
ده لیب شیر . وانه بوو . وه ک کابرا به جرتیکه وه کوتایی بپ
هینایی :

جهنگ گاهی جوکلر محمود به گ شیره وانه بوو

ناهه رین محمود به گ لهم جهنگه دا شیر وانه بوو

وه ختی قاسید هاتو لیم برسی چلون بوو نه شیره

ورده ورده بوی به بیان کردم که چی شیر وانه بوو .

یان له باسی (شوکری) و (جمیل) ی شاعیردا ساوی
هه ر دوو کیان به ناوی ژن ده زانن وه کو له کورده واریدا باوه .
لیتر وا له خوینهران ده کا که وابزانن نه مانه ژن . هه ر به
پوره شوکریش بانگی به کیکیان ده کا ! به لام له هه موو گالتهو
به زمه ساته کانی شیخ رهزا به لای من کاربگه تر وینه
کاربکاتوری به کانتیتی . هه نه ر مه ندانه وینه ی ناحه زانی خوی به
هه قو به ناهه ق تیک هه ل شیلاره وه شتیکی نه وه نده سه بری لیب
دروست کردوون که خاوه نه که ی خوی بیته پیکه نین چ له
داخان و چ له سه پرو سه فاذا . نه م کاربکاتیره ش که نه م سر
له گو فارو روژنامه کاندایا بلاوه له دوو چهر خه ی دواپی به دا له
نه ور ویا سه ری هه لداو به نیمه گه بشت که بریتی به له به زمیک
به بپ قسهو بپ هه لکوتن ، وینه کیش که لیب تیک له قالی
به کیکیدا ده گرت وه کو لووتو لچو لیبو چه ناگه و ورگه . تاد
دی خه وشیک له خه وشه کانی نه ندامتیکی له ش گوره ده کاتو
که دبت هه ر چه ند له قه باره ی خوی گوره تره به لام وه کو
نیشانو مار که ی مسجله زوو خاوه نه که ی ده ناسیتره ، بپ
گومان وینه ی کابرا ده شتیوت به لام شتیکی سه بری پیکه نین
هین بهیدا ده بیت .

شیخ ره زاش لهم وینه سه برانه نمونه ی زوری هه به .
وه کو نه خشانندی وینه ی کاربکاتوری ریشی همه ، نه سه که ی
کویتخا ، لیستره که ی میر ، سه رو سه کوتی مال مدبری ، که ش و
فسی به گ ، سه رو سووره تی خوی له کانی لیفلاسی دا ، له بهر
هه یوانی مزگهوت هاتو چوی حاجی له قه قانه ، وه سفی سینی و
زه رفو که له شیر ی به ک چاوو شیخ هومر . تاد .

به زمه سات بریتی به له گالته بپ کردنو ته وسو که پو مه ته لکوکو
نوقورچو کاربکاتورو قسه ی به تویکل و بلارو فسهو بپ رابواردن
نه وه ی به زم ده گیتی پتویسته زور زبره کوه به هه ستو شعور
تیرو چه ژگه ناسک بپ ، هه رو هه ها وه لام له مست بپو له کاتی
پتویست دانمینی و بتوانن له زماندا ره گزو هه و اتاو هه و
چه شنی وشه بدوزینه وه له هه لکیترو دا گیتی کردنو وشه دا
به زمیک بیتته کایه . .

نه م که سانه ، نه م قسه خو شو رهزا سوو کانه چسرای
مه طیسو دیوه خانه کان بوونو شه وانی دوورو دریزیان ده کرده
چراخان ، له کورو دانیشته کاندا ده بوونه خوی چیشتهو
ریزو پایه شیان ده زانرا .

له نه ده بيشدا به زمه سات ده وریتی گوره ده گیتی و نه بوونی
نه م جوره نه ده به ووشکی و دووره به ریزی و نیوه گیانی نه ده بی
نه ته وه ده گه پینی .

جا شیخ رهزا وه کو ده رده که وی ماموستای نه م مهیدانه به و
هه موو چه شه کانی به زم گالته له شیعری نه ودا هه به . جاری
له لایه ن گالته بپ کردنه وه (سخریه) سه بارهت به زبره کی و
چاپوک دهستی و ور یابی به وه زور باش له هه قی هاتوووه . وه کو
سیاسهت کاریک بپ هیرش برده سهر دوژمنی سیاسی و بپ
شکانندی مه زه به و عه شیرهت و پیاوانی کار به ده ست به کساری
هیناوه . جاری و ابووه به سووکو ناسانی له دهستی ده رچوون .
جاری واش توخی کردوووه گالته بپ کردنه که سه ری له مهیدانی
هه جووو نه تک کردن ده ر کردوووه .

هه ندی به زمی نهو بریتی به له خه هه ل کردن له مانای
ووشه به کوه هینانه وه ی (تهوری به به ک) ، هه ندی جاسار
گیرانه وه ی مه تل و به سه رهاتیک و هه ندی جار تیکه ل کردن
مه به ست به پیکه نین و فسهو به کار هینانی قسه ی مه به ست له
کاتی باری و گالته دا .

**دهردی لوقوهی گرت له ناکا شیخه توههت کاره که
 نهو قه یافهت سهیره کهی ههینهت وه کو که متیاره که
 شیخه کهی ، دم چهوته کهی ، لچ گتیره کهی ، لیبو خواره که**

خۆ به کتیک لهو وینه کاربکاتوری بهی که زۆر سهیر دینه
 بهرچاو . وینهی دهمو جگهره ی زهلامیکه :

**موتسه لهو وین میسزاجی گوناگون
 موتسه صهریف که دینه بو قه له موون
 موتسه صهریف جیگاره کهی له ده ما
 دیو ده چن وهک مرشکی چیلکه به کوون**

وه کو فولتیر گوتووبه تی « نه گهر پتیکه نینمان نه میتنی »
 خه لک خۆیان به بهت هه لده و آسن « . لیتر نهو شاعرانه وه کو
 ده لاقه به کی پر له پرشنگ و تیشکی هه تاو وان له زووریکه
 تاریکی نوته کدا . نه م دهوره ی دیوانه کهی شیخ ره زاو شیخ
 ره زا خۆی و که تنه کانی . ده مه ته قن و قسه نه سه ته قه کانی .
 یادگاره کانی له کوپرو کومه له کاندای ده ی گتیری . ده وریکه
 له بیر نا کریتو جی خۆی گرتووه .

2 - شیخ ره زای سالووک

له به شی پتیشوودا گوتمان که شیخ ره زا دوو ریباز
 ده ست نیشان ده کهن . به کتیکان دهوری به زمه سات بسوو .
 دووهمیشیان دهوری سه علوکی به که خۆی سه ره ندی و
 قه لهنده ریشی ناو ده بات . نهو بوو گوتی :

**بابه ندی خه لایق نیسه ته بم وه کو خه لکی
 بن گولفه تمو رهنمو سه ییاحمو سالووک
 من خواجه یی نه حرارمو نامتزشی دنیا
 هیتشاکه نه می گردووته به نده یی مه لووک
 وهک لامی شاعر نی به نیستی له جیهاندا ،
 شیرین سوخمنو قابیلو خوشه تبعو ره زا سووک**

لیره دا من ووشه ی (سانووک) به (صلوک ای عهره یی
 ده زانمو لامو ابج له ووشه ی (سلوک و سالک) وه نه هاتووه ،
 همر نه م ووشه به ش خه یالی بو نه م بر دم که به ندیواری و
 ناشنایه تی به کی بلش له نیوان شیخ ره زاو سه علوکه کانی نه ده یی
 عهره یی دا بیسنم .

بو به ش به بایه خه مه هه ندی لایه نی نه ده یی سه عالیک روون
 ده که مه وه چونکه تا راده به کی زۆر رینماییمان ده کات له

شیکردنه وه ی نهو هه لو مه رج و نهو هۆبانه ی که نه م جۆره
 شیمره یان له نه ده یی کوردیدا دروست کردووه .

ووشه ی (صلوک) له رووی زمانه وه مانای هه زاری و
 پتیبستی به . پاشان چه مکی ووشه که فراوانتر بوو تا باوه شی
 کرد به مانای جوامیری . پیاوه تی و کوپیتی . . نه مه شی له وه وه
 سه ری هه لدا که هه ندی صلوک له سه رده می جاهیلی دا به
 پیاوه تی و نازی و رووت به ناوبانگ بوون . نه مانه ده وله مه ندانی
 رۆدیان تالان ده کرد ، تالانه که یان له خۆیانو له هه زاران چه رج
 ده کرد . چه ند شاعریکی وه کو (عسروه ی کوپی وه رد) ،
 (ته نه به طه شه پرهن) ، (سلیکی بن سه له که او) (شه ننه فرا)
 له بیابانی دوورگه ی عهره بدا هه لکه وتن که سه وارچاکو
 خانه دان بوون . ریبازیان له ژباندا نه وه بوو بو خه لک بزین ، به
 زه بری شیر له ده وله مه ندانیان ده ستاندو به سه ر نه دارو لاتو
 پیرو هه زارانیاندا به ش ده کردو به شی خۆیان له هی نه وان زیاتر
 دانه دنا . . نه وه ندش به خه م سه ری خۆیان وه نه بوون .

نه مه ش وه نه بچ کاریکی تا کو ته رایانه بیتو په یوه ندی به
 که سه کان خۆیان وه هه بیتو چ په یوه ندی به کی به کومه لو به
 رژی می کومه لایه تی به مه نه بوو بیت . نه خیر به لکو نه م سه له ی
 سه عله که به دیارده به کی کومه لایه تی و هونه ری به کومه لی
 هۆزایه تی دوورگه ی عهره یی پتیش نیسلام په یادی کرد . پاشان
 په ری سه ندو که وته بهر ممرجی کاتو شوین ، نهو گه لانه ش
 که موسلمان بوون له حالی کومه لایه تی خۆیانو له که له بووری
 خۆیان وه رهنگو سیما ی تازه یان بو دیارده که زیاد کرد .
 بو به له سه ده ی چواره می هه جریدا له به غدا لیبی چه ججاج و
 له نه ده لوس لیبی قه زمانو له میصر لیبی عروس ده بینین .
 به ره ته کانی دهوری صلوک به پی پی پتیکه یشتنی میژوو یانه ی
 نه م دیارده به له کونه وه تا نیستا به م جۆره بووه که وا باسی
 ده که بن . به مارجیک له پال باس کردنی به ره ته کانشدا بو
 کورت بری به راووردی خۆمان له خسووس شیخ ره زاو شیخه
 شیخ ره زا ته واو ده که بن :

به کتیک لهو به ره تانه . دژ وه ستانه به رامه به ره ووشتو
 نه ری تی باوی کومه لو گوتی نه دان به په ره وو رژی می کومه لایه تی .
 واش ده ره که وتووه که نه مانه له ده وریکدا په یدا بوون که کومه ل
 تووشی ختورانه وه هه لکه هه شان هاتووه و مژدانه ی هاتنی بیر
 باوه ریکی تازه بلاو بوه ته وه .

شیخ ره زاش له دوادوای دهوری ده ره به گی و نه کلیرکی
 رزبودا ژباوه ، لهو باوه ره دام گوتی نه دانی سه و نه ری تو
 ره ووشته ره سمی به ی که باو بوون له زۆر لایه نی شیخه کانیدا
 ده ره ده گوتی . به نمونه له وه دا که بچ په روا باسی نه ندای
 زاوو زئی کردووه ، باس کردنی نه مه ش (جکه له لایه نه پتیکه نین

هینه‌کە ی (سەرکێشی بە لە کۆمەڵ و دەرچوونە لێ جەزای
هەست و زەوقی کۆمەڵ. ئەگەر نا هەموو کەستێک ئامادە نێ بە م
جۆرە جار بەدات و دەنگی لێ هەلبێت .

هەمپێشان ئەگەر نەبوونە لە ئەدەبی عەرەبی وەرگری سەر
دەکەین (ئەبو نەواس) یەکیێک بوو لەو کەسانە کە سەرکێشی
کۆمەڵە کەیان دەکردو دژ بە نەریت و رەووشتی باوی سەردەم
دەجولانەوه . نەک هەر ئەوه کە بە ئاشکراو پێ پەردە باسی
مە ی خواردنەوه و مەبخانەکانی دەکرد ، بە لکو گەورەترین
دەستووریکی شیعری عەرەبی تێک شکاندو شاعیرانی تریشی
لێ رزگارکرد جارێ شاعیری عەرەب کە شیعری مەدحی دابنابا
دەبوو لە سەرەتادا بە باسی کۆچ و کۆچاری یارەکی و
وێستان بە سەر کەلاوه شوێن ناگردانەکی رەشمالی ماله بابی
یاددا دەست بە هۆنینهوه بکات ئنجا وەرچەرخیته سەر مەدحی
مەدح کراوه کە .

ئەبو نواس لە بانێ ئەوه هات یە کەر بە باسی مە ی و مە ی
خواردنەوه دەستی پێ کردو بەلاماری جۆری هۆنینهوه ی شیعری
کۆنی دا .

تۆ بێتی شیخ رەزاش بە دەستی ئەنقەست دەستووری
شیعری مەدحی شکاندبیت و هاتبێ لە مەدحی ئەحمەد پاشای
بابان دا پێشەکی بە وەسفی کور دەست پێ بکات . وەکو دەزان
چیرۆکی هەلبەستوه گوا یا شتیکی وای لێ قەوماوه کە
پتوبستی بە یارمەتی پاشا هەیه . چیرۆکی پێ لە پتوهان و
زۆر دانە دەمی وا کە (کاری خێری گوزەری کرد لە هەزار !!)
بەجاری خۆی تێدا ریسوا بکات ؟!

لە هەمووی سەر تر وەسف کردنی رژی می کۆمەڵایەتی
ئەوسای ئەستەمبۆله . کەس لە تاوان و تاوان کار ناپرسیت .
باس باسی (قانونی کێبار) و رەووشتی گەورەکانە کە ئایا
بەندو بەستی شکاوه یان نا ؟! ئەگەر پاره کە بەدات و تاسی
رۆژ مۆلەت نەدۆرینێ ئەوه باشە و هیچ نەقەوماوه ، پاشان
تێ دەگەین مایە ی دەم شیرینی و هەل خەلە تاندنو رێ بۆ تاوان
خۆش کردن ئەوه یە کە تاوانبار دەلێ : « من زانیکی شەریفی
گەورەم و مامۆستای وەزیرانم و هەموو شام و خۆنکاران من
دەناسن . سەرباتی ئەوهش سەد دینارم لێ ناو کە مەربەنددا
هەیه) .

هەر چۆنیک بیت دەست پێ کردنی شیعری مەدح بەم جۆرە
لەلایەن شێخهوه گەلێ پرسیار هەلده گری ؟ ئایا هەر لەبەر
سەرکێشی و لەنەریت لادان بووه ؟ یان بۆ تێرکردنی ئارەزووی
مەدح کراوو سەرنج راکێشانی بەتی بۆ ئەم جۆرە باسانە ؟ دەنا
هیچ رابەلیک نێ بە لە نێوان چیرۆکی رووداوه کەم لە نێوان ئەم

وەسفی وا لەو چەند دێره دا گویمان لێی دەبیت :

بە عینی هەم نامی نەبی حەزەرەتی ئەحمەد پاشا
فەخری دین ، گانی حەیا ، بەحری کەرەم ، کۆهی و یقار
مەدحی نیحسانی بکەم ، عیلمی بکەم ، فەضلی بکەم
بەخوا خاریجە ئەوصافی حەمیدە ی لە شومار
.. ..

تاوه کو دەوره بکات و بگەری چەرخی فەلەک
تاوه کو دیت و دەچی ، بیت و بچی لەیل و نەهار
بە مرادی بگەری شەمس و قەمەر ، چەرخی فەلەک
ظەفەر و فەتعی قەربن ، بەختی موعین ، طالعی یار

بە راستی شیعەرە کە بە پێشەکی بەکەوه کە بریتی بوو لە
وێنە نەخشانی لایەکی کۆمەڵگای عوسمانی ، نمونە ی
رەووشتی چینی بالا کە خۆشی بە یەکیێک لە ئەوان داناه .
ئەو دۆنوو کۆنایی یەکیێکی کە بریتی بوو لە هەلرژاندنی مەدح بە
ئیشاو و سەوداو ماملەتی دوو بەره ، لە دیوتیک دا تا ئەو پەری
بەرز ی دوور لە بەشەر بەرز ، دیوتیکیش تا ئەو پەری نزمی
لە چال و چالایی .. شیعەرە کە بەلگە ی رزوی و خێورانەوه ی
کۆمەڵگاکە پێشان دەدات . باری راستی ئەوسا دەخاتە پێش
چاو ، بارو حالە تیک کە هاواری شوێرش و نوێ کردنەوه هەل دەدا .
بەره تیکێ تر لە بەره تەکانی صلۆکی ئەوه بوو کە ئەم ئەدیبه
سالووکانە رۆلە ی چینی بالا بون ، یان بە هۆی بەهره توانای
خۆیان لە باریان دا بوو دەسەلات پەیدا بکەن و بێن بە یەکیێک لە
رۆلە دیارەکانی چینی بالا .

عروە ی کوری وەرد یەکیێک بوو لە سەرۆکانی خێلە کە ی ،
ئینی حەججاج خانەدان بوو تەنانت وەزیرە ی (موختەسیبای)
دیوو لە دەولەتی بوو یه ی دا ، هەموه ها ئین عروسو
سالوو کەکانی تریش . بەلام هەموویان ژبانی سەربەستانه
هەزاری یان لە ژبانیکی وێستاوی نابەسند پێ چاکتر بووه .

شاهی کە نەبێ رادەبوێرین بە فەقیری
بۆ ئەهلی فەناعەت لە بلاو خۆشترە دانلوک

ژبانیکیان مەبەست بووه وەکو ژبانی شیخ رەزا ، ژبانیکی
بیت بتوانێ بە کەیفی خۆی زمانی لەم لەو رابەدات و قسە ی
سەرزمانی نەگێریتەرە ، وەکو ئینی حەججاج بە (هەجو) و
هەرەشمو شیعری بەزە سات و پتکەنین نامیز مالو سامانی
لە دەولە مەندو دەرەبەگرو کاربەدەستانی دەولەت بستینی .

کچي ده توانئي نه ږداتې؟! نه وهی نه یدا - زمانى لږ ده خاته کار که:

(زمانى من له بؤ نه عدا وه کو ماریکی ضحاکه)

(تو هه ته تیغی ده بانو من هه مه تیغی زوبان)

هه رفی نه م دوو تیغه هه روهک ناسمانو ریسمان)

نیتر به و چه که به گز شیخ و مه لاو ناغاو سهر کرده و مونه صه ریف و والی و نوینه رو پاشا هه تا سولتان دا چوه ! جا له تک نه وهدا که ویستو ویته شتیان له جنگ دهر بهیته لسه هه جوه کانداهه لږ دیمه نی کومه لمان بؤ ده خاته روو . مه سه له ی ره ووشتی نیوان هه رمه ی خانه دانان خۆبه خۆ، مه سه له ی بهر تیل و سیاستی ستمکارانه ی ده ولته تی عوسمانی ، ریایى . کاری نار هوای هه ندی له دینداران له ژیر بهر ده ی ئیر شادو ته ریفه تدا:

دوو گمز عه مامه ، سن گمز ته یله سانو ، یله گمز ریش

دوو سهد مرید ، ره وان دهر ریگابهش نه ز په سو پیش

بهره تی سڼ بهم نه وه به له نه جامی هه لږ اردنی هه لویتى سهر که شی و رام نه بوونو سهر به ستی له کوئی نه ریته کانی کومه لدا ، توانیان گه لږ رووی نادیارى کومه ل دیار بکهن . هه روه کو له شیمرى شیخ ره زادا تووشی سهدان ناوو سهدان شوین و دیهات و شارو و ولاتو هوزو بنه مالمو خانه ولده ده بین ، گویتان له چه ندین ناوی ریبارى ناین و ته ریفه تو تابه فه ده بیت . گه لږ جوره رووداوو مامله ت و گه تو گوو شه رو شوړو سولحو سازان ده بیسین .

ده بیسین شیمره که ی له ژبانى خه لک نریکه و دهرامه ت و کوزهران و هه لسو که وتی ژبانى کومه لایه تی تیدا ره نگ ده داته وه چه هه جوو ، چه به زمه سات . ریبارى کومه لایه تی گرتووه و به ناشکرا نامانجی نه م جوره نه ده به دیته ناراهه ، له م رووه وه هه ر له بابی هه زاری و سه علو کیدا شیخ ره زبا باسسى هه وشه که ی خۆی ده کات :

هه وشه به کم هه به به قه دری له یی

روژ عیلاجی نه کم ، به شه و نه ته یی

مه نه هزو دوزو ناودزی هه رچه ند

ده یگرم ، ده یکوتم به ده ستو به یی

شه و که دیم ده م ده کاته وه کو هه ر

وا نه زانم سه گه و به من ده حه یی

سه رو ریشم له توژو قسلو گه چا

وهک پلاستیکه پر له ریشکو سپی

هه ر نه م جوره گالته جارى به کومه لایه نی بهش له عه ره پیدا نمونه به کی هاوتای نه م شیمره نه وه به :

(لى بیت کانه بیت شعر)

ابن حجاج من قصید سخیف

این للمنبکوت بیت ضعیف

مثله وهو مثل عقلی الضعیف

بقعة صد مطلع الشمس عنها

فانا مذ سکتها فى الکسوف)

بهره تی چوارم ، دیارده به کی روژنه له شیمرى نه م شاعرانه به دی ده کریت نه ویش نازادی به له هه ندی کوئ و زنجیری بینای شیمر که بوونه ته ده ستو وریک و نه ریتیک هه موو که س زاتی نه وه ناکت خۆیان لږ لا بدات ، یان په پره ویان نه کات ، بڼ گومان نه مهش ره نگدانه وه ی هه لویتى سهر به ستانه یانه له ژبانلو هونه ره که یان ناویتى ده روونى بڼ گری و گول و بڼ به رواى خۆیانه .

عروه ی کوړی وهر د له شیوه ی باوی قه سیده ی جاهیلی لای داوه و نه و تاسه و موعاناته ی دهر پر یوه که نه و ژبانسه خۆریسته ی خۆی به سهر یدا سه پاندووه ، هه روه ها شیخ ره زاش له گه لږ به ندو به ستی کون لای داوه و هاتووه به کسهر جۆشى دهر وونى خۆی سات به سات دهر پر یوه هه چی نه گپراوه ته وه ، روح سووکی و گیانی کومیدى و زبره کی و دانمعانی تلمو بویه کی تابه تی به شیمره که دلووه . پاشان نریکی له گه لو زه و قى ره مه کی مه ردوم یاریده ی داوه زینلووترین بیتوه و گه شترین ووشه ی سهر زاری خه لکه که بخاته شیمره وه و له ووشه فهره منکی به کان و زاراره قالب ریژه کان دوور بکه ویته وه . گه لږ قافیه ی تازه و نه سوواوی به کاره یناوه که جله وى سهرنجی خۆینره و گوی گر راده کیشن و وه کو تره ی موسیقا هه ستی ده بزویتن .

نه مه جکه له به کاره ی تانی چه ند کاتیک له به ک رسته داو دابهش کردنی و تووویژ له نیوان چه ند که سیکدا ، وه کو له شیمرى (شیخ هومر) و (برانزا نه زبره که م) و (له م روژه که توامو) . هه تریشدا هه ر نه م باره یه وه ده توانم بلیم شیخ خۆی له هه ندی مه به ستی شیمر به دوور گرتووه که زانیویه تی بریتى ده بیت له لاسایى کردنه وه و کاویژ کردن به دارپشته کونه کانو بابیه تانیک که جۆشى دهر وونى هه لچووی خۆی نه گه بشته و تی یان هه تا ده ی گاتې سارد ده بیته وه . به نمونه بابیه تی هه ره باوی شیمرى نه وسا که دلدارى به چه مه جازى و حقیقی ، چه دنیاى و چه سو فیانه .